

RUŽE NA PORCELANU

Sedela je pored stola stara Roza Lang i nesvesno prebirala rese na ivici stolnjaka. Pored njenih nogu, na patosu, stajalo je nešto prtijaga, kao da je stigla s puta ili kao da se spremila na put. Na glavi je imala šešir, skroman crni šeširić, malo staromodan, malo iznošen, od one vrste i onog oblika koji starim ženama daje pristojan izgled udovica-penzionerka. Na njoj je bio crn kaput, očigledno brižno čuvan i mnogo četkan. Lice Roze Lang bilo je zamišljeno. Bilo je to naborano, umorno lice šezdesetogodišnje žene koja je nekad bila lepa, s nečim još uvek prijatnim i finim oko tankih usana, malog nosa i svetloplavih, kao izbledelih očiju.

Roza je prebirala rese starog lanenog stolnjaka, ukružene i slepljene od mnogih pranja. Razvijala je i raščestljavala prstima njihove niti, idući od jednog čvora do drugog. Pritom, njen je pogled počivao na jednoj šolji koja je stajala pred njom na stolu i na čijem je dnu još bilo preostalo malo čaja. Šolja je bila obična, starinska, od rebrastog belog porcelana, ukrašena vencem sitnih ruža. Zagleđana u tu šolju, stara gospođa je očigledno mislila o nečem vrlo dalekom. Trepnula bi ponekad, ponekad bi sasvim tiho uzdahnula, a neka misao bi joj na čas smirila ruke što su neumorno prebirale rese stolnjaka. I to je bilo sve. Inače se nije micala. Sedela je tako već sat, dva, možda i više. A pogled joj je ostajao na šolji, beloj i ružičastoj..

Pre trideset, da, pre punih trideset godina kupila je Roza Lang nove šolje za čaj. Bila je toga dana vrlo srećna i uzbuđena. Mesećima pre toga ona je, idući na pijacu, zastajala pred radnjom Martona i Sina, u čijem je izlogu stajao servis, beo i ružičast. Činio joj se vrlo lep. Kad ga je prvi put ugledala, poželela ga je. Bila je tada već desetak godina udata, imala je već dvoje dece: dečaka koji je pošao u školu i devojčicu od pet godina. Njen muž, Jakov, bio je baš te godine unapređen u Željezničkoj direkciji i dobio je malo veću platu. Roza je tada još bila mlada i lepa, puna života. Jakov je već bio nešto ostario i već se ponekad, umoran ili uzrujan, hvatao za srce... No takav kakav je bio, malo ćelav i razrok, Roza ga je volela. On je bio dobar, prema njoj uvek pažljiv i bio je

otac njene dece. A Rozini snovi nikada nisu ni išli mnogo dalje od toga: da ima dobrog muža i zdravu decu, da ima stan u koji će moći bez stida da pozove susede i prijatelje: „Izvolite, dodite nam, biće nam drago“. Volela je da ima lep ćilim, da joj zavese mirišu na čistoću, da svaka stvar u kući stoji na svom mestu.

Kad su se ona i Jakov venčali, ona nije imala ničega sem nešto nameštaja nasleđenog od majke, a on je imao skromnu platu. Njihova svadba nije bila nikakav događaj za jevrejsku opštinu u S...u. „Jakov Lang, — prepričavali su opštinari svojim ženama kad su se jedne subote vratili iz sinagoge na ručak, — znaš onaj razroki Lang što radi na željeznici, uzima za ženu malu Rozu Vajs“. Zene su primile ovu vest bez uzbuđenja. One koje su imale kćeri za udaju bile su samo malo pakosne „Je l' onu malu Vajsovu — pitale su, — iz salona „Modes“? Eto, takvi su današnji mladići: gledaju lepo lice, a od čega će da žive, ne gledaju“. Druge, koje nisu imale kćeri za udaju, samo su sažaljivo uzdahnule: „Šta ćeš, devojka bez miraza ne može da bira. Razrok — razrok... Glavno da je mladoženja!“ Činjenica je, — to je priznavao svako ko ju je video, — da je Roza bila lepa nevesta. Frau-Helena, vlasnica salona „Modes“, poklonila joj je divan venac i veo i sama ga namestila na dan venčanja. A i Jakov je izgledao vrlo fino u krutoj, belojoj košulji, sa ufitiljenim brkovima, belim rukavicama i ruzmarinom u rupici kaputa. U času kad joj je pred rabinerom stavio burmu na ruku, njoj se pogled zamaglio od sreće i zahvalnosti: toga trenutka oslobodila se straha koji je i u snu progonio sirotu devojkicu, — straha od usedeštva ili udaje za goreg od sebe...

A onda su godine brzo prolazile. Kad se razmisli, bilo je, sve u svemu, više briga i muka nego radosti... Na prvom porođaju umalo nije izgubila život, posle su deca bolovala od šarlaha, a četrnaeste je Jakov mobilisan i za četiri godine rata samo je jednom došao kući, čak iz Galicije, i to na dvadesetičetiri sata. Seća se Roza, kao da je to juče bilo. Sedela je za večerom, baš za tim stolom, na istom mestu. Čelo stola sedeo je sin, gimnazijalac, a preko puta majke, mala Sali. Bio je petak, na stolu su gorele sveće i pušila se činija rezanaca s kupusom. Mala Sali se nećkala da jede. Ona nikad nije volela rezance s kupusom... Odjednom, uz drvene stepenice začuli su se nečiji koraci. Roza je digla glavu. Ko im to dolazi u to doba, i to u petak uveče? Zar ljudi ne znaju šta je red?... Neko je zalupao vrata. Zvono im je bilo pokvareno, ono je retko kad i bilo ispravno otkad su se uselili u tu jednospratnu kuću, iza parka. Roza je izišla u pretsoblje, prišla vratima i upitala: „Ko je?“ — „Ja sam, Jakov“, odgovorio je promukli muški glas. Roza ni sad ne zna kako je otvorila vrata, ni kako se našla u zagrljaju čoveka čiji je šinjel zaudarao na mokru vunu, na duvan, na kisealjasta isparenja uglja.. Kad su ušli u sobu, Dadi, gimnazijalac, vrisnuo je: „Tata!“ — i poleteo im u susret. A mala Sali sedela je i dalje za stolom, sa obrazima smešno naduvenim od rezanaca koje nije htela da guta, i gledajući raširenih očiju u oca, kao da ga ne po-

znaje... Sutradan se Jakov slikao sa decom i ženom kod fotografa. To je ona slika na kojoj je Jakov tako čudno mršav, u teškom šinjelu i ogromnim cokulama. Roza i Jakov sede na plišanom kanabetu, iza njih stoji Dadi, već čitav mladić, u gimnaziskoj uniformi, a ispred njih, naslonjena na majčina kolena, stoji mala Sali. Na njoj je lepa haljinica od somota sa belim okovratnikom, koju je Roza sama šila. A na nogama su joj bele čarapice, srozane. Koliko se Roza jedila, kad su dobili slike, što devojčici nije zategla čarape! Ali, najzad, Sali je i tako, srozanih čarapa, lepo izgledala, onako nežna i plavokosa, kao anđelak... Kad je tri godine docnije umrla od zapalenja pluća, majku su tešili: „Ne plačite, gospodo Roza. Za anđelima se ne plače“. Drugarice su Salikin grob pokrile belim cvećem. Kao da cveće može da sakrije od majčinih očiju crnu zemlju, detetovog groba! Htela je da presvisne tada, na groblju, da je muž i sin nisu odvukli otud, vodeći je pod ruku, jedan s desne, drugi s leve strane... I eto, šta je život! Utihnulo je odavno bol za umrlom devojčicom. Jedino na „Dan mrtvih“ Roza je svake godine plakala na Salikinom grobu. Ali te suze više nisu bolele. Svake su godine sve lakše izvirale iz očiju. Može se reći da ona nad tim grobom, bože me prosti, i nije više oplakivala dete, nego samu sebe, svoje sitne i krupne jade, zabrinutost zbog Jakovljevog slabog srca, brigu za Dadijevu budućnost, žalost za prohujalom mladošću, za nepovratnim minulim danima i njihovim snovima...

Eh, da, snovi mladosti! Ludi snovi!... Ali ne treba huliti na gospoda. Bilo je i lepih dana, bilo je sreće u ovoj kući. Kad je rodila prvo dete, Dadija, Jakov je bio kao lud od radosti. Otišao je pravo kod Mandića, kod najskupljeg juvelira, i kupio joj iglu s briljantima. „Jakove, Jakove, odakle ti novac za tako nešto?“ — zaprepastila se Roza. „Ti gledaj svoja posla, — rekao je Jakov, — eno, sin ti plače, mora da je gladan“. Dobar je bio njen Jakov. Zadužio se da bi je obradovao... I kako je bio ponosan kad bi o praznicima, u hramu, pogledao iz svoje klupe na galeriju i video svoju ženu na lepom, skupom mestu, u sredini, lepo odevenu u šuštavu svilu. On nikad nije dopustio da Roza o praznicima bude gore odevena od otmenih gospođa. Kupio joj je i boa od perja, onda kad je to bila najveća moda. A šušir je onako i onako kod frau-Helene dobijala uvek jevtinije... Za nju, Rozu Lang, govorilo se onda u S...u da je prava „persona“. Istina, zavidne prijateljice su je uvek ogovalale da mnogo staje „svog jadnog muža“. Ruku na srce, možda je i bila sujetna. Možda je, za ženu malog činovnika, malo suviše volela lepe haljine i sve što uz to spada. Ali zar je to bio greh, kad je i sam Jakov uživao da je onako lepo udešenu, kakva je uvek bila, nekome pretstavi: „Dozvolite, moja supruga...“ Da, lepa su to bila vremena, pre onog rata! I žene su bile lepše pod onim velikim, kitnjastim šuširima, utegnuta struka, punih grudi...

...Ustvari, sreća je što Jakov nije doživeo i ovaj rat. Bog ga je uzeo k sebi baš na vreme, kao da je hteo njegovom srcu da uštedi nove patnje. A na nju je bog zaboravio. Nju je ostavio. Ili

možda bog misli da je ona od kamena, da ona može sve da podnese?... Šta je ona samo straha pretrpela kad su joj Jakova, osamnaeste, jedne noći uhapsili! Optužili ga za izdaju, njega koji ni muvu nije dirao. „Borio si se protiv Saveznika“, rekli su mu. Pustili su ga kad je dokazao da je za sve vreme rata tamo, u Galiciji, bio čuvar pruge i da je svega jednom ispalio metak — na jednu vevericu. Čuvala je Roza godinama Jakovljeve ratni trofej, kožu te veverice, u dnu jedne fijke, dok je nisu moljci pojeli, pa je morala da je baci u vatru. A, među nama rečeno, nikad nije ni poverovala Jakovu da je ubio vevericu. Njoj je ponekad i žao kad se seti koliko mu se puta smejala, koliko mu je puta prigovarala da je smetenjak, da ne ume da se snađe kao drugi ljudi, koliko ga je puta zasula grdnjama zato što deci nije mogla uvek da pruži sve što je htela... Da, žao joj je. Koliko se Jakov upinjao da njoj i deci bude dobro, to je u punoj meri shvatila tek posle njegove smrti...

...Ona je upravo ljuštila krompire za ručak onoga dana kada je došao čovek iz Direkcije i prosto rekao: „Nemojte se uplašiti, gospođo, evo, pred kućom su kola, vaš muž, gospodin Lang... znate, meni je vrlo neprijatno... izgleda da je umro...“ Ona je samo spustila ruke u krilo, puno krompira, i rekla: „Molim vas, unesite ga...“

Čudno je to. Volela je svoga muža Jakova. Bio je dobar, prema njoj uvek pažljiv i bio je otac njene dece. Pa ipak, kad su ga uneli i položili na krevet, ona nije mogla da zaplače. Kao da je u njenim očima presahnuo izvor suza... Davidu je neko poslao telegram i on je stigao na očevu sahranu. Tek kad je njega ugledala, Roza je zaplakala. I bilo joj je lakše. Sramota je reći, ali ona se dobro seća da se na dan sahrane borila između žalosti za mužem i radosti što opet vidi sina, koga nije bila videla dve godine. Takvo je ljudsko srce: puno tajnih slabosti i protivurečnosti. Idući za kovčegom svoga muža, Roza je bila gorda na svoga velikog sina, sada već zrelog čoveka, inženjera, zaposlenog tamo negde u slavonskim šumama. Bio je visok i jak i mogla je dobro da se osloni na njegovu ruku...

...Kad su posle sahrane otišli rođaci i prijatelji, kad su majka i sin ostali sami, sin je rekao: „Mama, ja sad ne mogu da te povedem, jer stanujem u baraci, hranim se u kantini, nemam gde da te smestim. Ali ne bih hteo da živiš ovde sama. Naći ću stan, pa ću doći po tebe“. A Roza je rekla: „Ne, sine moj, nemoj to činiti, to ne bi bilo dobro. Ja sam već stara žena i ne mogu da se selim, da ostavljam ovu kuću u kojoj smo tvoj otac i ja godinama živeli. U ovoj kući ti si se rodio, Davide. Ako ti ikad u životu bude nešto na srcu teško, dođi svojoj majci, dok ti je živa. A ako ti je teška samoća, ti se oženi. Tebi treba žena, sine, u onim šumama, a ne majka“. David se osmehnuo i rekao: „Možda imaš pravo, mama. Ja bih se zaista ženio, kad bih znao da neće biti rata“. Roza je pretrnula: „Šta govoriš, sine, zar opet rat? Zar se nismo dosta namučili prošlog rata? Sećaš li se kako si u školu išao gladan, kako Sali nije poznala svoga oca kad je došao na dopust?“ — „Sećam se, rekao je David, kako si ti išla po kućama da bi mogla da nam doneseš nešto

bolje za večeru. Sećam se, mama. Ali, nažalost, mislim da će opet biti rata“. Onda joj je pričao o mračnoj sili koja je uzela maha u svetu, o zemljama koje je već pregazio nasilnik. Pričao joj je o Adolfu Hitleru, o kome je ona dotle već bila ponešto čula, ali koji joj se činio dalek u svom „Trećem Rajhu“ kao neman iz priča: iza sedam mora i sedam gora... Davidove reči su je uplašile. „Znaš, sine, — rekla mu je šapatom, kao da otkriva neku tajnu, — čini mi se da je tvoj otac umro zbog toga Hitlera. Slušao je na radiju njegove govore i uvek mu je posle toga noću bilo rdavo. Njegovo srce nije moglo da podnese toliko mržnje i pretnji...“

...Onda je David otišao. Ona je ostala sama u kući, u malom stanu iza parka, punom starih stvari i uspomena. Zapravo, na samoću se brže privikla no što se nadala. Kad je čovek star, vrlo mu malo treba da bi bio zadovoljan i miran. Sad je imala penziju, a i David joj je ponešto slao. Kad je bilo lepo vreme, sedela je dugo u parku nedaleko od svoje kuće, posmatrala prolaznike i decu što su se igrala oko vodoskoka. Zapodenula bi razgovor s nekom ženom koja bi do nje sela o skupoći, o glupoj modi kratkih sukanja, o tome kako se najbolje ostavlja povrće za zimu. Išla je nekiput u bioskop, smejala se kad je film bio veseo i uzdisala kad je bio tužan. I ljutila se na sebe što žali one senke na platnu, „kao da čovek nema dosta svojih muka“. Subotom je išla na groblje. Oplevila bi malo muževljev i ćerkin grob, ostavila na oba po kamenčić kao znak da ih je posetila, dala bi neki dinar hromom čuvaru i vraćala se kući polako, sporim, smirenim korakom starice koju niko više kod kuće ne čeka...

Kod kuće, čekale su je samo stvari. Stare, drage stvari, od kojih je svaka za nju značila uspomenu. Eto, ta šolja s ružama... Nije to za Rozu bila obična šolja. Ona ju je potsećala na najsrećnije vreme njenog života: ono vreme kad je Jakov dobio prvu povišicu, kad je mala Sali bila još zdravo dete, sa divnim, plavim kovrdžama, kad je ona sama, Roza Lang bila još mlada i lepa, puna života: Za servis u Martonovom izlogu štedila je više meseci, plašći se stalno da ga ne prodaju. Jednog dana ušla je u radnju, rešena da ga kupi. Prišao joj je sam stari Marton, vrlo fini gospodin. „Gospođo Lang, rekao je, čime možemo da vas uslužimo?“ — „Htela bih, rekla je Roza, one šolje iz izloga, one s ružama“. — „Molim, — rekao je stari Marton i naredio da joj se iz izloga izvadi servis. — Imate dobro oko, gospođo Lang, rekao je, to je vrlo solidna bečka roba, a pritom jevtina“. Rozi je srce lupalo do guše, tako da je bila uzbuđena i srećna. „Izvolite platiti na kasi, rekao je stari Marton. Mi ćemo vam servis poslati kući.“ I još, ispraćajući je, Marton joj je rekao kako neobično lepo izgleda i upitao je za muža i decu. Bio je to vrlo fin i ljubazan gospodin...

Niko nije bio ravan Rozi kada je u svoj ormar smestila novi porcelan. Čitava kuća učinila joj se otmenija, raskošnija i veselija. Čuvala je posle taj servis, drhtala nad njim, nije ga davala deci ni mlađima u ruke. A u svečanim prilikama iznosila ga je na sto i uvek se radovala njegovoj lepoti. Njoj se činio divan i onda kad

se u izlozima novih radnji pojavio nov, mnogo moderniji i finiji porcelan. I kad je već bio dobrim delom okrnjen i rasparen, i kad su venčići ruža na njemu izbleđeli od pranja, Roza je govorila: „Nema više nigde tako lepog porcelana. To je predratna roba iz Martonove radnje. „Imate dobro oko, gospodo, rekao mi je stari Marton, kad ste baš ovo izabrali...“

Roza je uzdahnula, prenula se i pogledala na zidni sat. Šta je to? Već prošla ponoć, a njih nema. Da nisu na nju zaboravili?... Da, ali rekli su joj jutros, ako ne bude spremna u deset sati, ako ih ne bude sačekala tu, u svom stanu, izlaže se smrtnoj kazni. Smrtnoj kazni... Stara Roza nije baš sasvim shvatala šta to znači. Znala je da je toga dana svim Jevrejka u gradu naređeno da budu spremne u deset sati... Od stvari, rečeno im je, mogu da ponesu koliko mogu same da nose. Vodiće ih u logor, svakako. Muškarce su već odveli, još pre dva meseca.

Mnogo štošta Roza nije razumevala otkako se na grad u kome je živela sručio užas rata i okupacije. Pokušavala je da shvati. „Pravo je David govorio, mislila je, ono o mračnoj sili. Bog je valjda hteo da opet iskusimo Egipat. On će nas izbaviti kad budemo dovoljno kažnjeni... Samo da mi sin ostane živ!“...

Ubrzo posle kapitulacije stare Jugoslavije i proglašenja Nezavisne Hrvatske, Roza je dobila poruku od sina: „Draga mama, javljam ti da sam živ i zdrav. Nalazim se u D u l a g-u, broj taj i taj. Čuvaj zdravlje i ne brini za mene. Ljubi te tvoj sin David“.

Gde je to „D u l a g“ pitala je Roza susede. Objasnili su joj da je to prolazni zarobljenički logor. Proplakala je nekoliko noći i napisala sinu kartu: „Mili moj sine. Hvala svemogućem bogu što mi te očuvao u životu. Ja ću se i dalje moliti bogu za tvoje zdravlje. Za mene ne brini. Šta već može meni staroj da se desi? Ovde se svašta priča, ali ja mislim da tvoju sedu majku niko neće dirati. Piši da li ti mogu što poslati. Grli te i ljubi tvoja mati“.

Da li je David Lang ikada primio ovu kartu? Roza je u to sve više sumnjala, čekajući uzalud da se on ponovo javi... U njen tihi stan, u kome su zavese mirisale na čistoću i svakoj se stvari znalo njeno mesto, uselili su se još sproleća novi stanari — neki ustaški časnik sa ženom. Rozi su ostavili manju sobu. Ona se tiho bez rop-tanja povukla u to svoje poslednje utočište, pazeći da ne povredi nijednu od nabrojanih naredbi i zabrana koje su se u Nezavisnoj Državi odnosile na „Židove i Cigane“. Prišla je na svoj kaput žutu zvezdu, pažljivo, uredno, kao što je nekada prišivala ukrase na še-šire. Da je nije glad primoravala, ona ne bi iz kuće ni izlazila. Imala je preko šezdeset godina i zato nije ribala patose u kasar-nama, nije raščišćavala ruševine, nije zakopavala leševe streljanih. No i bez toga iznemogla je za nekoliko meseci kao od teške bolesti. Od proleća do jeseni, pre toga još sveža i vedra starica, koja je polako ali vešto poslovala po kući, koja je još imala dobar vid i miran san, pretvorila se u nemoćno, uplašeno stvorenje koje se trzalo na najmanji šum, mrmljalo ponekad reči bez jasnog smisla

i često gledalo bezizrazno preda se, kao da je zaboravilo gde se nalazi i šta upravo treba da čini...

Tako se Roza i sad digla od stola, mrmljajući nejasno: „Vreme je...“ Toga trenutka ona nije pomišljala da je prošao policiski čas, da će je patrole ubiti ako sama izide na ulicu. Nije pomišljala ni na to da ostavlja svoj dom možda zauvek, da ide možda u smrt. Sećala se da joj je rečeno da se spremi za put. Prtljag kraj njenih nogu potsećao ju je da mora krenuti. Sat je opominjao da je vreme, da je dockan, da mora da požuri...

„Vreme je“, šaputala je Roza prikupljajući svoje stvari. Pogledala je po sobi, još jednom, kao što to čine uredne žene pre izlaska iz kuće: da vide da je sve u redu. Kad joj je pogled pao na vrata susedne sobe, spustila je opet kofer na zemlju, prišla im i kucnula. Htela je da kaže zbogom ženi ustaškog časnika. Nije to bila neka zla žena. Otkad se u kuću uselila, nije ni jednom reči uvredila staru gospođu. Jednom joj je sama dala hleba. Inače, prosto ju je izbegavala. Muž joj je, izgleda, retko dolazio, Roza ga nikad nije ni videla. (Ona nije slutila da je njegovo ime izazivalo jezu u gradu, nije znala da su zbog njega susedi obilazili njenu kuću). I sad, kao da za vratima nikog nije bilo. Pošto je sačekala trenutak, starica se sa uzdahom okrenula. Nije bilo više šta da se čeka, ni da se uradi.

Na vratima sobe Roza je morala da se popne malo na prste da bi rukom dotakla „mezuzu“, sveti zapis koji čuva prag jevrejske kuće. I u tom trenutku kao da se nešto u njoj slomilo. Ispustila je stvari i naslonila se na dovrtak, grcajući: „Jakove, deco moja, Dadi moj, gde ste, što ste me svi ostavili!...“ Snaga ju je sasvim izdala. Klonula je na kolena i odjednom, od tihe, uredne starice, prometnula se u sedu narikaču koja je čupala svoje kose i busala se u grudi.

U kući nije bilo nikoga. Niko nije video suze Roze Lang. Ako je neko u susedstvu i čuo njene jauke, ako ga je od njih i srce zabolelo, činio se da ih ne čuje. Nije bilo dobro mešati se u tuđe nevolje.

Najzad, starica se stišala. Klečala je na pragu svoje sobe, s glavom naslonjenom na dovrtak. Oko nje je ležao njen prtljag. Malo podalje, na patosu, smešan kao zgrbljeni mačak, crnio se njen staromodni šeširić. Sklupčana tako, u mračnom hodniku, stara žena je začudo ličila na dete koje se isplakalo i sad iz inata neće samo da uđe u toplu, svetlu sobu, nego čeka da ga neko pozove i zamoli: „Hajde, hajde unutra! Dosta je bilo!“ Ali u kući nije bilo nikoga ko bi je pozvao...

Napolju, na stepeništu odjeknuli su teški koraci. Zastali su pred ulaznim vratima. Uplašena, Roza je osluškivala. Čula je nejasan razgovor. Neko je digao ruku ka zvoncetu. Zvonce nije radilo. Ono je retko kad bilo ispravno otkako se Roza, pre nekih četrdeset godina, uselila u taj stan. Kad su zalupali šakama na vrata, Roza se podigla, stenjući od napora. „Razbiće mi vrata“, pomislila je.

Pred vratima su bila dva čoveka. Jedan u uniformi, jedan u civilu. Oba s puškama.

„Šta je, stara, rekao je čovek u uniformi, je l' ne možeš da ponesiš kofer? Eto, došli smo da ti pomognemo. Hajde, forverc!“ Ušavši u hodnik, on je gurnuo staricu napolje. Drugi čovek, u civilu, presekao ga je pogledom i dobacio: „Čekaj!...“ Onda se zagledao u jedan spisak koji je držao u ruci. „Vi ste Židovka Roza Lang, rođena Vajs?“ upitao je staricu, gotovo učtivo. „Ja sam“, rekla je Roza. „Znate za naredbu?“ Roza je klimnula glavom. „Nemate nikoga više u kući?“ — „Nemam“, prošaptala je Roza. „Pođite s nama“, rekao je čovek .

Kad je sišla niz stepenice, zaplićući se i natežući sa zavežljajima koje je nosila, i kad je kročila na ulicu, Roza je pred kapijom ugledala kamion, već krcat ćutljivim putnicima. „Bogu hvala, samo kad ne moram dalje peške“, pomislila je, dodajući svoj prtljag u ruke koje su se pružile da joj pomognu.

Kad je teški kamion ispred kuće krenuo dalje, zazvečali su prozori sobe u kojoj je do maločas sedela starica. Od njih je čitavim zatvorenim prostorom prošla laka drhtavica: fini, sitni zvuci odjeknuli su od ormara sa sudovima, na stolu je lako zaigrala šolja od porcelana, bela i ružičasta, a na starinskom lusteru su staklene cevčice zatreperile i zazvučale kao da je po njima prešla ruka nevidljivog svirača. Ali sva ta tiha muzika potrajala je koliko jedan uzdah. A onda je sve utihnulo. Napuštenu sobu osvajala je noć, slična agoniji. Samo je zidni sat još kucao, kao srce u besvesnom čoveku... Sutra ujutro neće biti ruke koja ga je navijala, iz dana u dan, celog jednog života.